

Cesta k Mezinárodnímu trestnímu soudu

Mezinárodní trestní soud (dále ICC) reaguje na nutnost potrestat válečné zločince. Navazuje na „tradicí“ mezinárodních trestních tribunálů, jejichž cílem je stíhání a trestání nejzávažnějších zločinů. Prvním impulsem se stal Norimberský tribunál, který směřoval k vypořádání se s válečnými zločinci nacistického Německa po konci druhé světové války, a Tokijský tribunál provádějící obdobný proces na území Japonska. Válečné soudy výrazně dopomohly k postupné kodifikaci mezinárodního humanitárního práva ve dvacátém století. Jednalo se zejména o:

- Konvence o genocidě (1948)
- Všeobecná deklarace lidských práv (1948)
- Úmluva o nepromlčitelnosti válečných zločinů a zločinů proti lidskosti (1968)
- Ženevské úmluvy na ochranu obětí války (1949) a Dodatkové protokoly k Ženevským úmluvám z roku 1977

Cesta k vytvoření ICC nebyla snadná. Ačkoliv myšlenka samostatného stálého mezinárodního soudu se objevila již na konci 40. let, její realizace v prostředí studené války a bipolárního rozdělení světa dlouho nebyla možná.

Pád železné opony a následné zřízení dvou ad hoc tribunálů pod mandátem OSN v r. 1993 a 1994 pro bývalou Jugoslávii a Rwandu vytvořilo příznivé podmínky a impuls pro obnovení diskuze. Komise pro mezinárodní právo byla v rezolucích Valného shromáždění vyzvána k předložení návrhu na zřízení Mezinárodního trestního soudu. Svůj návrh dokončila v roce 1994 (od finální podoby Statutu se lišil zejména tím, že zahrnoval konvencionální zločiny) a o dva roky později Valné shromáždění ustavilo Přípravný výbor (PrepCom), který měl za úkol vypracovat konsolidovaný text Statutu. Již v rámci tohoto Výboru se projevil velmi rozdílné postoje států. Zatímco se žádná vláda nestavěla přímo proti myšlence zřízení ICC, sporné otázky se vztahovaly ke konkrétním bodům Statutu týkajících se šířky jurisdikce

(zajímavé je, že Česká republika patřila do skupiny zemí, které podporovaly silnější kompetence ICC).

Návrh Statutu byl projednán na mezinárodní diplomatické konferenci v Římě 15. června – 17. července 1998. V poslední den došlo k hlasování, v němž 120 států z celkem 148 zúčastněných vyslovilo svůj souhlas. Požadovaný počet šedesáti ratifikací (čl. 129 Statutu) dosáhl Statut 11. dubna 2002 a vstoupil tak v platnost. K 1. lednu 2006 počet ratifikací dosáhl 100. Do dnešního dne podepsalo Římský statut 139 států a 111 z nich jej i ratifikovalo.

Mezinárodní trestní soud

Hlavním cílem ICC je stíhat osoby zodpovědné za zločin genocidy, zločiny proti lidskosti a válečné zločiny. Oficiální vznik soudu je 1. července 2002, což je také datum, od kterého se počítá jeho působnost. Stíhání a trestání zločinů spáchaných před tímto datem není tedy v pravomoci Mezinárodního trestního soudu a mohou být na mezinárodní úrovni i nadále postihovány zřizováním ad hoc mezinárodních trestních soudů či tribunálů – např. Zvláštní soud pro Sierra Leone. Vznik Mezinárodního trestního soudu rovněž nevyklučuje pravomoc Rady bezpečnosti OSN zřizovat v budoucnu další ad hoc tribunály.

Římský statut Mezinárodního trestního soudu je v podstatě mnohostrannou mezinárodní smlouvou, která především zakotvuje pravomoci Soudu, vymezuje trestné činy, které pod jeho jurisdikci spadají a upravuje také orgány soudu a procesní pravidla pro řízení před soudem. 1. července 2002 vstoupil Statut v platnost a došlo tak de iure ke vzniku Soudu, který v Haagu zahájil činnost počátkem roku 2003.

Mezinárodní trestní soud je stálým soudním orgánem a zaplňuje tak mezeru v trestním soudnictví OSN. Pod jeho pravomoc náleží stíhat nejdůležitější trestné činy: válečné zločiny, zločiny proti lidskosti, genocidium a zločin agrese spáchané po 1. 7. 2002. Doposud tyto zločiny na mezinárodní úrovni stíhaly pouze tribunály ustavované ad hoc (viz výše) anebo mezinárodní společenství vynucovalo na jednotlivých státech, aby provinilce stíhaly nebo je vydaly ke stíhání. Stíhání zločinců tak bývalo někdy dosti nepružné a proto se mezinárodní

společensví rozhodlo ustavit soud stálý, čímž by měla být naplněna zásada včasného stíhání narušitele práva.

Definice uvedených zločinů vychází z již platných mezinárodních smluv (např. Ženevské úmluvy) a opírá se rovněž o Chartu OSN. Svou soudní pravomoc vykonává soud nikoli nad státy, ale na základě individuální trestní odpovědnosti – nad občany smluvních stran nebo nad občany, kteří se protiprávního jednání dopustí na území některé smluvní strany. I stát, který není smluvní stranou, může z vlastního rozhodnutí přijmout pravomoc soudu nad konkrétním zločinem. Dále může soud stíhat zločiny spáchané kýmkoli a kdekoli, požádá-li jej o to Rada bezpečnosti OSN. Stíhání je však zahájeno teprve po té, co daný stát není sám schopen nebo ochoten stíhat konkrétní osobu před svými národními soudy, tedy pokud nedodrží svůj závazek plynoucí např. z Ženevských úmluv – dle nich jsou státy povinny stíhat každého, bez ohledu na jeho státní příslušnost, kdo se dopustí válečného zločinu (tzv. princip komplementarity). V rámci akcí na ochranu míru může Rada bezpečnosti uložit Soudu nezahajovat po určité době stíhání, např. proti příslušníkům jednotek majících mandát OSN – to ovšem neznamená, že by zanikla trestnost případných zločinů, jde jen o odklad stíhání.

Proti ustavení soudu zpočátku dosti ostře vystupovaly USA, přičemž svůj postup zdůvodňovaly obavou o stíhání svých občanů účastnících se akcí k obnovení míru s mandátem OSN (což však Statut soudu řeší). Poté, co Statut vstoupil v platnost, usilovaly USA o uzavření dvoustranných dohod o beztrestnosti (bilateral immunity agreements - BIAs), v nichž by se jednotlivé země zavázaly nevydat Soudu občany USA. Do roku 2004 bylo podepsáno kolem 80 dohod. USA se opíraly o čl. 98 odst. 2 Statutu, dle kterého Soud nesmí žádat o předání, když by to stát vedlo k porušení závazků z jiných mezinárodních dohod. V září 2002 odsoudilo BIAs jako protiprávní Parlamentní shromáždění Rady Evropy i Evropský parlament.

Postoj České republiky k ICC

Česká republika sa k 1. októbru 2009 stala 110. zmluvnou stranou Rímskeho štatútu Medzinárodného trestného súdu. Stala sa tak poslednou krajinou spomedzi členských

a kandidátskych štátov Európskej únie (s výnimkou Turecka), ktoré ratifikovali Štatút a prebrali tak na seba záväzky plynúce z účasti na súdnom mechanizme trestania najťažších porušení ľudských práv. Desať rokov, ktoré uplynuli od podpisu k ratifikácii boli v českej laickej aj odbornej verejnosti poznačené mnohými kontroverznými stanoviskami.

Vláda ČR schválila popis Rímskeho štatútu v ešte v roku 1999. Prekladacia správa vlády však už vtedy mienila možnú kolíziu budúcich záväzkov plynúcich z ratifikácie s vnútroštátnym ústavným poriadkom. Preto bola následne ustanovená špeciálna expertná skupina, ktorá mala za úlohu preskúmať dopad Štatútu na Ústavu a ďalšie predpisy. Skupina identifikovala tri základné problémy v ktorých dochádzalo k stretu s ústavou:

1. existencia imunit, resp. *zvláštnych podmienok trestného stíhania prezidenta, poslancov, senátorov a sudcov ÚS*;
2. právomoc prezidenta udeľovať milosť v podobe individuálnych alebo hromadných amnestií, a to vo vzťahu k zločinom identifikovaným Rímskym štatútom;
3. zákaz predávania vlastných občanov proti ich vôli do cudziny.

Tieto závery boli inkorporované do vládneho návrhu z roku 2001 ktorý počítal s komplexnom riešením zmienených problémov – a to ako v rovine Listiny (bola navrhnutá zmena čl. 14 odst. 4, zakladajúca výnimku v zákaze predávania občanov k trestnému stíhaniu v prospech ICC), tak imunit a amnestií garantovaných Ústavou. Avšak po tom, čo Poslanecká snemovňa vrátila návrh k prepracovaniu, vláda ho definitívne stiahla a stotožnila sa s názorom, že ratifikácia Rímskeho štatútu bude vyžadovať hlbší zásah do ústavy a prevedenia odpovedajúcich zmien. Ďalší (relevantný) návrh novely Ústavy a Listiny bol tak predložený až v marci 2003 v súvislosti s riešením problému európskeho zatýkacieho rozkazu, ktorý však PS v druhom čítaní zamietla s tým, že eurozatykač nevyžaduje zmenu Listiny a vystačí si s eurokonformným výkladom článku 14.

V tomto období česká akademická a politická spoločnosť oscilovala medzi dvoma zásadnými postojmi prezentovanými predsedom ÚS Pavlem Rychetským a prof. Jiřím Malenovským. Zatiaľ čo Rychetský tvrdil, že český ústavný poriadok by ratifikáciu bez zásadnej zmeny dotknutých článkov ústavy nepovoľoval, Malenovský zastával názor, že samotný Rímsky štatút predstavuje špecifickú medzinárodnú zmluvu podraditeľnú pod čl. 10a Ústavy a po ratifikácii by získal silu ústavného zákona a predpisu *lex specialis*, pričom

prieskum ústavnosti by bol – podobne, ako tomu bolo neskôr pri Lisabonskej zmluve – prevoditeľný len s tzv. materiálnym jadrom Ústavy. Tento druhý názor si napokon osvojila vláda v roku 2007, kedy v súvislosti s blížiacim sa predsedníctvom v EÚ, v priebehu ktorého mala predsedieť mimo iných aj pracovnej podskupine pre ICC a medzinárodné právo verejné a podnecovať ostatné štáty k prístúpeniu k ICC, opätovne otvorila diskusiu ohľadne ratifikácie Štatútu. Uznesením z 23. januára 2008 č. 63 bol schválený návrh na vyslovenie súhlasu s ratifikáciou Rímskeho štatútu podľa čl. 10a. Senát pripojil svoj súhlas 16. júla a Poslanecká snemovňa 29. októbra 2008.

V priebehu roka, ktorý uplynul do finálneho podpisu zo strany prezidenta, sa opätovne otvorila debata okolo vyššie zmienených troch bodov. V súvislosti s nálezom Ústavného súdu k Lisabonskej zmluve sa taktiež objavili obavy z prenosu a straty istej časti právomocí. Ukázalo sa však, že minimalistický prístup dokáže interpretovať všetky tri body bez toho, aby vyžadoval ďalšiu zmenu Ústavy:

1. čo sa týka amnestií – Rímsky štatút, na rozdiel od ostatných ad hoc medzinárodných tribunálov, sa explicitne s problémom amnestií vysporiadáva, a to tým spôsobom, že za zvláštnych okolností rešpektuje ich udelenie na základe dvoch princípov na ktorých je postavený – a to komplementarity k národným súdom (pričom prezident ČR udeľuje milosť občanom stíhaným českými orgánmi) a *záujmu spravodlivosti* (interests of justice) ktorý umožňuje upustenie od stíhania v záujme zachovania vnútroštátnej stability a mieru.

2. vydávanie občanov – riešeniu tohto problému značne pomohol nález Ústavného súdu k európskemu zatýkaciemu rozkazu a ním vyvolanou novelou trestného poriadku. V náleze č. 434/2006 Sb. uplatnil výklad čl. 14 odst. 4 Listiny, ktorý hovorí, že sa jedná len o nútenie k takému opusteniu ČR, ktorí by mal za následok pretrhnutie väzby občana na jeho vlasť. Ďalším argumentom je aj princíp doplnkovosti stíhania, kedy sa prípad pred ICC dostane len vtedy ak stíhanie nezaháji samotná Česká republika.

3. k obmedzeniu imunít ústavných činiteľov – jedná sa o článok 27 RŠ, ktorý zakazuje zohľadňovať verejnú funkciu osoby, voči ktorej ICC vykonáva jurisdikciu. Tento problém by sa však dal obísť interpretáciou článku 1 odst. 2 Ústavy, ktorý stanovuje viazanosť ČR záväzkami z medzinárodného práva, pričom vojnové zločiny (genocída, zločiny proti ľudskosti, zločin agresie a závažné porušenia ľudských práv) sú medzinárodným právom obyčajovým viac-menej vylúčené z diplomatickej a štátnej imunity.

Prezident napokon podpísal Rímsky štatút 8. júla 2009, čím sa v ČR konečne úspešne zakončil proces ratifikácie a pristupovania k Medzinárodnému trestnému súdu.

Literatúra:

- Mezinárodní trestní soud: <http://www.icc-cpi.int/Menus/ICC>
- Mezinárodní trestní tribunál pro bývalou Jugoslávii: <http://www.icty.org/>
- Mezinárodní trestní tribunál pro Rwandu: <http://www.icttr.org/>
- Mezinárodní vojenský tribunál: <http://www.nizkor.org/hweb/imt/> -ne ofic. stránky
- ICC: https://is.muni.cz/auth/th/63164/pravf_m/Jan_Lhotsky_-_Diplomova_prace.pdf
- postoj ČR vůči ICC: https://is.muni.cz/auth/th/206999/fss_b/Simordova_Andrea_Bakalarska_prace.pdf
- Římský status ICC: <http://untreaty.un.org/cod/icc/index.html>
- Coalition for the ICC: <http://www.iccnw.org/>
- Římský status v češtině: <http://www.mvcr.cz/soubor/sb033-09m-pdf.aspx> (Sbírka zákonů a mezinárodních smluv) anebo Návrh usnesení senátu (od strany 30): <http://www.senat.cz/xqw/webdav/pssenat/original/45754/38912>
- Šturma, P. (2004): *Historie a charakter Mezinárodního trestního soudu*, Problémy implementace statutu Mezinárodního trestního soudu do právního řádu, C.H.Beck, 2004, pp. 9-25, 104-111.